

CZU:81'28

ORCID:0000-0002-2686-3942

Ecaterina PLEȘCA

Institutul de Filologie Română
„Bogdan Petriceicu-Hasdeu”
(Chișinău)

CUVINTE DE SUBSTRAT
EXAMINATE DIN PERSPECTIVA
GEOGRAFIEI LINGVISTICE (II)

The substrate words examined from the perspective of the linguistic geography (II)

Abstract: The article presents the autochthonous words (letter B – *brânză* „cheese”, *brâu* „belt”, *brusture* „burdock”, *buc* „poor quality wool”, *bucura* „rejoice”, *bunget* „oak groves”, *buză* „lip”) from the Daco-Romanian dialects spoken east of the Prut in over 240 localities in the Republic of Moldova and allogeneic environments in Ukraine, Russian Federation, Republic Abkhazia and Kazakhstan, according to the network of linguistic atlases (ALM, ALRR. Bas., ALCC), dialectal texts, dialectal dictionary etc.

The application of the linguistic geography method as a method of researching substrate words highlights not only aspects related to the territorial spread and resistance over time of the examined words, but also aspects related to their history and evolution in the given space, semantics and derivation.

Keywords: territorial spread, point of inquiry, polysemantic word, semantic evolution, derivative, local word, Romanian language, etc.

Rezumat: În articol sunt prezentate cuvintele autohtone (litera B – *brânză*, *brâu*, *brusture*, *buc*, *bucura*, *bunget*, *buză*) din graiurile dacoromâne vorbite la est de Prut în peste 240 de localități din Republica Moldova și medii alogene din Ucraina, Federația Rusă, Republica Abhază și Kazahstan (potrivit rețelei atlaselor lingvistice ALM, ALRR. Bas., ALCC), a textelor dialectale, Dicționarului dialectal ș. a.

Aplicarea metodei geografiei lingvistice în cercetarea cuvintelor de substrat pune în evidență nu doar aspecte ce țin de răspândirea teritorială și rezistența în timp a cuvintelor examinate, ci și aspecte ce țin de istoria și evoluția lor în spațiul dat, de semantică și derivare.

Cuvinte-cheie: răspândire teritorială, punct de anchetă, cuvânt polisemantic, evoluție semantică, derivat, cuvânt autohton, limba română ș. a.

B r â n z ă

I. Autohtonul *brânză* își are originea în viața păstorească din spațiul carpatobalcanic, spațiu în care cunoaște o răspândire largă până în prezent. La români el denumește două produse alimentare preparate din lapte – brânza de oi și

brânza de vaci. Este definit prin „produs alimentar obținut prin coagularea și prelucrarea laptelui” (DEX). Face parte din fondul principal lexical al limbii române (Graur, p. 48).

Cuvânt foarte vechi cu prime atestări în documente din țările vecine: *brençe* între <1356-1381>, apoi antroponimul *Brinsa* la 1477 și oiconimul *Brândzi* (locativ sg. în slavonă) la 1490 (DERS, p. 23; Mihăilă, p. 254, 303). M. Vasmer aduce apelativul *brençe* „brânză valahă” atestat la 1370 în Dubrovnik (Vasmer, p. 223). În română însă apelativul *brânză* își are prima atestare la Ion Neculce (*Letopiseșul* II, 248/19) (MDA).

Este unul dintre cuvintele de substrat deduse din comparația cu alte limbi indo-europene. Încă B. P.-Hasdeu s-a pronunțat pentru originea lui autohtonă raportându-l la *rânză* (ca cel de-al doilea element al cuvântului *bo-ranza*, ambele trace.) G. Pascu l-a pus în legătură cu interjecția *bâr* gândindu-se la un derivat **ber* „oaie”, precum alb. *ber* (Rosetti, p. 253; ILR, p. 354; Ciorănescu, p. 114-115). Gr. Brâncuș îl pune în legătură cu alb. *brenza*, -t pl. „măruntaie”, var. *brendesa*, sinonim cu *përbrendesa-t*, *brendshme-t* „interiorul stomacului de miel, utilizat pentru fabricarea brânzei” (ILR, p. 354). Pe baza faptelor de limbă cunoscute și realitatea pe care acestea o reprezintă, pornind de la „interius, viscera”, Brâncuș stabilește evoluția semantică de la „chiag” la „brânză” (Brâncuș, 1983, p. 45).

Pentru originea de substrat a rom. *brânză* s-au pronunțat C. Poghirc (IIR, p. 354), Gr. Brâncuș (1983, p. 44-45), G. Ivănescu (H. Mihăescu, p. 312), N. Raevschi (SDE, p. 60) ș.a.

Autohtonul *brânză* este bine cunoscut în dacoromână (în afara graiurilor muntenești). În meglenoromână (*brønza(lă)/ broândză, brândză*) nu este cunoscut în toate localitățile. În dialectul istororomân termenul lipsește, sensul „brânză” fiind redat prin *caș*. În aromână (*brîndză*) se întâlnește rar, fiind înlocuit prin termenul *caș* (Popescu-Sireteanu, p. 123-124; Brâncuș, 1983, p. 44; Th. Capidan, p. 159).

II. DELM definește pe *brânză* s. f. prin „produs alimentar preparat din lapte de oaie sau capră încheat sau din lapte de vacă prins și stors de zer” (DELM, p. 183).

În graiurile limbii române vorbite la est de Prut termenul păstoresc *brânză* are răspândire generală fiind înregistrat cu variantele fonetice *brîndi, brînzî, (rar) brîndă*. Cuvântul îl avem cartografiat pe harta „Brânză de oi” (ĂLRR. Bas. II, h. 206). Fără a fi precizată varietatea produsului, *brânză* (var. *brîndi*) a fost notat în pct. 5, 6, 10, 20, 22-25, 27, 30, 34, 36, 42, 47, 48, 53-55, 59-63, 65, 67-69, 70, 80-82, 88, 89, 96, 99, 100-103, 106, 109, 110, 112-115, 119, 121-123, 125, 127, 129, 130, 132-136, 139, 140, 143, 145-148, 151-153, 155, 157, 163-165, 167, 173-175, 179, 187-189, 195, 200, 202-205, 207, 211, 213-216, 218, 219, 222, 224, 227, 235, 237. Potrivit aceleiași surse, în pct. 14, 36, 78, 89, 93, 104, 105, 107, 111, 126, 128, 129, 131, 139, 144, 147, 150, 154, 156, 158-162, 166, 168-170, 176, 178, 183-185, 193, 196-198, 201, 212, 217, 236 prin cuvântul

examinat sunt denumite mai multe „feluri” de produs lactat obținut prin fermentare (tot acolo). Pentru varietatea numită „telemea” autohtonul *brânză* (var. *brîndî*) a fost înregistrat în punctele de anchetă: 9, 13-15, 17-19, 21, 29, 31, 35, 40, 41, 73, 74, 77, 79, 83, 84, 87, 90-92, 94, 95, 100, 105, 108, 110, 111, 113, 116, 118, 120, 126, 180, 182, 186, 194, 199, 206, 209, 221, 223, 225 (tot acolo). În punctele 1, 8, 17, 28, 32, 33, 36, 37, 39, 43, 44-46, 50, 56, 66, 75, 76, 105, 111, 126, 135, 136, 171, 216, 220 cuvântul a fost notat pentru varietatea „brânză fărâmițată” (tot acolo). Pentru noțiunea „caș de oaie” acesta a fost notat în pct. 112, 143, 146, 188, 194, 225, 233, 235. În pct. 24, 110, 140, 145, 157, 163, 187, 218 autohtonul *brânză* (var. *brîndî*) este utilizat de localnici pentru a desemna cașul (de oaie), alături de termenul *caș* (ALRR. Bas. II, Pl. 13). Numai în pct. 227 (s. Moldovanskoie) autohtonul *brânză* (var. *brîndî*) a fost notat pentru a desemna urda, produs lactat secundar (ALMI/1, h. 98).

Atlasele de la Chișinău au notat cuvântul într-un șir de îmbinări de cuvinte ce denumesc varietăți și forme de pregătire și păstrare ale produsului dat: *brîndî di ʷoj* (pct. 11, 12, 16, 142)/ *brîndî di ʷoajî* (pct. 137, 138, 141)/ *brîndî di uajî* (pct. 51, 85, 86, 210); *brîndî fâlij* (pct. 78, 89, 93, 100, 104, 107, 128, 129, 131, 139, 144, 147, 154, 156, 158-162, 166, 170, 176, 178, 183-185, 193, 196-198, 201, 212, 217, 236), *brîndî bîcâf* (pct. 150, 168), *brîndî hrînc* (pct. 12, 142)/ *brîndî hrîncs* (pct. 56, 100, 105, 111, 126), *brîndî di caș* (pct. 113), *brîndî kîlimé* (pct. 169)/ *brîndî kîlimé* (pct. 171), *brîndî fărmatî* (pct. 12, 142)/ *brîndî fărmatî* (pct. 78, 93, 104, 107, 111, 128, 131, 144, 150, 154, 156, 158-162, 166, 168, 176, 178, 183-185, 193, 196-198, 201), *brîndî kisatî* (pct. 170, 212, 217, 236), *brîndî batutî* (pct. 7), *brîndî frecatî* (pct. 11, 36, 89, 105, 126, 129, 139, 147), *brîndî jîntuitî* (pct. 26), *brîndî muratî* (pct. 7) (ALRR. Bas. II, h. 206); *brîndî nesărâtî* (pct. 143) (ALRR. Bas. II, Pl. 13); *brîndî prinsî* (pct. 199, 203, 218, 219, 223) (ALRR. Bas. IV, h. 465), (pct. 221) (ALM, într. 1364; după DD I, p. 164). Alte îmbinări de cuvinte conțin în structura lor pe *brânză* ca determinant – ele desemnează strecurătoarea (de pânză) prin care brânza este scursă de zer: *strecătoare de brînză* (pct. 75), *torbî di scurs brînda* (pct. 133, 225), *torbî di brîndî* (pct. 204), *săculeț di scurs brînda* (pct. 133), *săculeț di strecurat brînda* (pct. 188), *săculeț de brînză* (pct. 214, 218), *culioc di strecurat brîndî* (pct. 236) (ALM II/1, h. 687).

Cele câteva derivate formate de la autohtonul *brânză* desemnează noțiunea „cășărie”, adică încăperea unde este preparat produsul: *brîndărie* (pct. 75, 97, 110, 112, 141, 144, 165, 175, 183, 184, 193-195, 198, 199, 224, 225), *brîndărni* (pct. 82, 97, 99, 101, 106, 113, 118-120, 123, 135), *brîndărcî* (pct. 136, 137, 157), precum și compusul *brînzovărne* [format din *brânză* s. f. + rus. *varit* vb. „a fierbe, a prepara prin fierbere”] notat ca termen neologic în pct. 69 (ALRR. Bas. II, h. 205). Tot aici ar fi de amintit s. *Brânza*, la care se referă în răspunsurile sale informatorul din s. Văleni (pct. 211) (ALM II/2, h. 794).

ADCC. Românescul *brânză* a fost înregistrat de ADCC (harta **brin(d)za*) pe întreg spațiul carpatic cartografiat desemnând varietăți ale produsului lactat

nominalizat. Dintre cele șapte semnificații cu care a fost cartografiat cuvântul în spațiul cercetat, în punctele de anchetă cu populație românească au fost notate numai sensurile: (1) brânză de oi pregătită pentru păstrare (fărâmițată sau tăiată bucăți mici și sărată); (2) brânză de oi pregătită pentru păstrare, tăiată bucăți și pusă în sărămură; (3) brânză proaspătă din lapte de vacă (ADCC 3, Pl. (= planșa) 21).

În localitățile anchetate din R. Moldova autohtonul *brânză* a fost notat (cu var. *брынзы*) în pct. 114 (3), 117 (1, 3), 118 (3), 119 (1, 3), 120 (1, 2, 3), 121 (1, 2, 3), 122 (3), 123 (3), 124-128 (1, 2, 3); apoi în îmb.: *брынзы фрекаты*, pct. 114 (1), *брынзы каш*, pct. 114 (2), 119 (2), *brânză fărmaty*, pct. 118 (1), 122 (1), 123 (1); *брынзы букэс*, pct. 118 (2), 122 (2); *брынзы калупу^і*, pct. 123 (2); *брынзы hrinș'*, pct. 123 (2) (ADCC 3, h. 41). În localitățile românești din Ucraina cuvântul cunoaște aceleași var.: *брынзы* în pct. 78 (1, 2, 3), 80 (1, 2, 3), 110 (1, 3), 131 (1, 2, 3) și *брынзы* în pct. 94 (2, 3), 129 (1, 2, 3), 130 (3). În unele dintre localitățile anchetate autohtonul *brânză* a fost notat în îmbinările de cuvinte: *брынзы батуты*, pct. 94 (1), *брынзы фратытаты*, pct. 110 (1), *брынзы тэгунсыкы*, pct. 130 (1), *брынзы быкэс*, pct. 130 (2), *брынзы фэліі*, pct. 130 (2) (ADCC 3, Pl. 21).

Pe o arie foarte largă din spațiul cercetat de ADCC, incluzând și localitățile românești anchetate, cuvântul examinat a fost notat pentru varietatea de brânză de oi sărată, pregătită pentru a fi păstrată (ADCC 3, h. 41). În R. Moldova, cu sensul dat, *brânză* (var. *брынзы*) a fost notat în pct. 117, 119, 120, 121, 124-128, precum și în îmb.: *брынзы фрекаты* (pct. 114), *брынзы каш* (pct. 114, 119), *брынзы фărmaty* (pct. 118, 122, 123), *брынзы букэс* (pct. 118, 122), *брынзы калупу^і* (pct. 123), *брынзы hrinș'* (pct. 123) (tot acolo). Ca determinativ, autohtonul *brânză* a fost notat în îmbinări de cuvinte denumiri de fierturi preparate cu brânză de oi: *сурь ку клуцкы ді брынзы* (pct. 127) și *сурь ді брынзы* (pct. 129) (ADCC 3, Pl. 9). La românii din Ucraina, pentru brânza de oi sărată și pregătită pentru a fi păstrată, cuvântul a fost notat în pct. 78, 80, 94, 110, 131 (var. *брынзы*), 129 (var. *брынзы*) (tot acolo). În pct. 110 cuvântul examinat a fost notat, alături de *каш*, și pentru brânza de oi proaspătă obținută după scurgerea zerului. (ADCC 3, h. 42). În unele dintre aceste localități autohtonul *brânză* a fost notat în îmbinări de cuvinte desemnând „feluri” de păstrare a produsului alimentar: *брынзы батуты* (pct. 94), *брынзы фратытаты* (pct. 110), *брынзы тэгунсыкы*, *брынзы быкэс*, *брынзы фэліі* (pct. 130) (ADCC 3, h. 41). În pct. 110 apare ca determinativ în îmb. *кэмарэ ла брынзэ*, prin care este desemnată încăperea de la stână unde sunt păstrate produsele din lapte (ADCC 1, Pl. 16).

TD. Ar fi de menționat faptul că în spațiul de limbă română cercetat autohtonul *brânză* a fost notat cu precădere în texte dialectale despre „Cum se face brânza de oi”, „Cum se face brânza de vaci”, „Cum se face brânza de vaci și untul”, „Cum se face untul și brânza”, „Lucrul la stână” ș.a. înregistrate în localitățile: Boian (pct. 17), Forostina (pct. 22), Vancicăuți (pct. 23), Pererâta (pct. 27), Moșana (pct.

43), Ochiul-Alb (pct. 45), Cobani (pct. 50), Cosăuți (pct. 56), Octeabriscoe (pct. 60), Nemirovca (pct. 64), Sănătăuca (pct. 70), Coșernița (pct. 73), Hlinjâni (pct. 77), Sărata-Veche (pct. 87), Novoserghievka (pct. 92), Lalova (pct. 105), Cișmea (pct. 110), Mihailovka (pct. 113), Coșnița (pct. 135), Șipca (pct. 136), Bălăbănești (pct. 138), Leninskoe (pct. 146), Ternovca (pct. 157), Toceni (pct. 182), Nadrecinoe (pct. 186), Kamenskoe (pct. 194), Taraclia de Salcie (pct. 198), Vișniovoe (pct. 205), Dmitrovca (pct. 209), Suvorovo (pct. 212), Oziornoe (pct. 220) anchetate între anii 1962-1964 (TD I-III), apoi în localitățile Valea Hoțului (Dolinskoe, pct. 120), Cartal (Orlovka, pct. 222), Giurgiulești (pct. 218), Handrabura (pct. 101), Tocila, Nestoita, Martănoșa (pct. 231); Igești, Proboțești (Diakovți, pct. 20), Boian (pct. 17), Strâmtura – localități anchetate între anii 1991-1995 (Gr. rom. 2000). Pe întreg spațiu de limbă română, regional, sunt cunoscute câteva tehnologii de preparare a brânzei. În cele ce urmează, din relatările informatorilor la temă, vom aduce câteva exemple pentru fiecare dintre varietățile de brânză preparate în spațiul nostru geografic. Cu referire la obținerea brânzei de vaci proaspătă prezentăm următoarele fragmente de text: ... *vă tămuriésc ca cum brînda sâ fâși// ȳo lȳam/ ȳo pûnem î ulcôr /je sâ... înăcr'êști/ smîntîna lu'âm// ... și-ȳcâlzîm cuptîorîu/ j bågâm ulșuârli jêstea-ȳ cuptîorî/ jêli sâ-ȳcâldîâsc/ ȳo!/ ș-âpâi li scotém/ ș-âpâi li dam într-o mârli/ și li puném pi... sî scûrî/ și-î brînda/* (Gr. rom., Valea Hoțului [pct. 120], p. 74); *În "oálili šélîa jêsti kišlîac ș-a' jêi, ș-a' puî la câldût, și sâ prindi, și sâ fâși brînda la câld, și jêi pi úrmî, după ši s-o prins "oálili šélîa di kišlîac, jêi și puî în streacă" oári, și li scurzi, și sâ scurzi brînda frumós di đâr... ș-o sar' frumós cu sári, ș-o puî în pútina...* (TD II/1, p. 264, Dmitrovca, pct. 209). În puțină se păstrează, de regulă, brânza de oi, cea încheată. Iată câteva relatări ale informatorilor cu referire la prepararea brânzei de oi: *Fiméja o mujêt kîágu, cari sî sc' oáti din hêl, cu brînda prigatít sarát, l-o mujêt, o stricurát láptili, l-o turnát într-o pútina... Cári vraú sî fâcâ brînda mai búnâ, o înkégát láptili, l-o mesticát acólo c-un băț curát. đârú l-o scurs și l-o pus đî -asúpra... Pi úrmâ o luát și l-o turnát într-o stricat' oári... și o lîgát stricat' oári ș-o pus la bánti [culme]... ca sî p' oátâ scurđi.* (TD II/2, p. 74, s. Forostina, pct. 22); *Aișiá la noi sî mulže "óili, fâšém brînda. Așiála lapti într-îns noi puném "olîacâ di kîág. Pîști "óptspreși minútu' sâ grămădești brînda.* (TD II/1, p. 190, Leninskoe, pct. 146); *Pi úrmî "ómu je brînda [de la stână], "ó je cu dînsu acási, "ó púni pî "o mäsâ "or' într-"ó covátâ... și mai zvîntîjadâ "olîacâ... Ș-"ó púni la pútina. O pus-"on rînd đ caș, púni "on rînd di brînda marunșicâ ș-așá, pân-împli pútina. Dúpa ši "ó-implút ġîni pútina, fióméja sâ dúși la stîná ș-adúși đâr pi "oaspát și f' oárnâ pîsti brînda* (TD III/1, p. 62, Moșana, pct. 43).

O altă categorie de texte ce înregistrează autohtonul brânză sunt cele cu referire la pregătirea și servirea bucatelor la care este folosită brânza (plăcinte, colțunași, învărtită, mămăligă): *Plăšînti luám ș-frământăm, și lăšîm túrti subfîréli, ș-li únžim cu unt ș-presurám cu brînda, ș-li luám, ș' li šiúšîm, ș-li púnim în tăvăf, ș li c' oášîm.* (TD II/1, p. 128, s. Novoserghievca, pct. 92); *Aj întins binișór túrta,*

ai presurát brîndâ ș-ai pus îhnc-o túrti, pi úrmî o strânz aşá frumós grămádâ... (TD II/1, p. 219-220, Kamenskoe, pct. 194); [Turta pentru învârtită] "o ntînd píști l'óátî mása, "o ung cu "olói, ș-ápu pun álti túrti, și iar "o ung cu "oloi, ș-ápu pun álti túrti, și iar "o ung cu "olói, ș-ápu a trijîia iar "o ung gîni... Ș-ápu presór brîndâ, "o nvălătúșesc, ș-o șîušesc, ș-o púji n tavá și gáta nvártita (TD III/2, p. 96, Șipca, pct. 136); [În învârtiti]... puî "o kîli di brîndi, fărîm brînda, prin rădăt'óári "o dai, strîș v-o pátru-șîns "óuá, puî "o túrti, unz túrta, puî žiméri, puî brînda, ... mai puî áltá túrtá, puî iar un rând cu žiméri, cu brîndâ... pân în trii túrti. (TD III/2, p. 162, Nadrecinoie, pct. 186) ș.a.

Autohtonul *brânză* a fost notat ca nume de familie în onomastica din satele Nestoia și Probotești din reg. Cernăuți: în numele informatorului *jiyón brîndă* (Gr. rom., Nestoita, p. 149) și în numele de loc *Podu lu Brânzei* (Gr. rom., Probotești, p. 217).

Sursele de referință înregistrează derivatele *brânzar* sb. „ciobanul care face brânza de oi” (pct. 110), notat *brândzăriiu* (TD I/1, p. 215, s. Cișmea, pct 110; DD, p. 163) și *brânzi* vb. „a se înăcri” notat în sintagma „laptili s-o brândzât” în s. Crișcăuți, Dondușeni (AD; după DD I, p. 163). În punctele de anchetă 51 și 64 a fost notat compusul *brândzăliaga* s.f., hot. (inv.) cu sensul „săptămâna albă” (la creștini) (ALM, într. 889; după DD I, p. 163).

La est de Prut *brânză* și derivatele lui sunt cunoscute ca nume de familie și poreclă. În toponimie avem s. *Brânza* în raionul Cahul, satele *Brânzeni* în raioanele Edineț și Glodeni, *Brânzenii Noi* și *Brânzenii Vechi* în raionul Telenești (Eremia, 2008, p. 52).

Z. Arbore amintește de valea *Brânzișoara*, lângă râul Racovăț, locul unde este așezat s. *Brânzeni* [Edineț] (Arbore, p. 37). În stânga Nistrului, în R.A.S.S.M., au existat sate românești *Brânza* și un sat *Brânzeni*, atestat și cu forma *Brînzari* (Raileanu, p. 23). Ultimul este menționat în *Cronica Ipat'ev* (scrisă aproximativ pe la 1425) (tot acolo).

B r â u

I. Cuvântul face parte din fondul principal lexical al limbii române (Graur, p. 48).

Autohtonul *brâu* s.n., pl. *brâie/brâuri* este explicat prin „cingătoare lată de lână, de piele, de mătase etc. pe care o poartă țărani”; „parte a corpului omenesc pe care o încinge brăul”; „ornament care înconjură ușile, ferestrele, fațadele etc. unei case” (DEX)/ „dungă vopsită sau în relief, ce înconjoară pereții, ferestrele sau ușile unei case” (Mihăilă, p. 151).

A fost atestat în sec. al XVI-lea în *Codicele Voronețean* (27/3-4) (MDA). De-a lungul secolului înregistrează mai multe forme. Se numără printre cele 32 de cuvinte autohtone sigure cu prime atestări din cel dintâi secol de scriere în limba națională (Mihăilă, p. 152, 256).

Cuvânt comun românei cu albaneza. În ambele limbi sensul de bază denumește același obiect – cingătoarea (ILR, p. 337). Din compararea formelor din albaneză și română ale cuvântului, se poate susține că termenii provin dintr-o limbă anterioară comună (Rosetti, p. 246; Brâncuș, 1983, p. 46-47). Pentru româna comună a fost reconstruită forma **brănu* (presupunându-se un etimon comun **brenu*, **branu*) (ILR, p. 337; Brâncuș, 1983, p. 47). Al. Philippide îi trage originea dintr-un **bre-n-*, care va fi existat ca element autohton la baza limbii române și din care s-a putut dezvolta apelativul *brâu* (Philippide, p. 701, 747).

Majoritatea cercetătorilor consideră rom. *brâu* cuvânt autohton: Al. Philippide (tot acolo), Al. Rosetti (p. 246), C. Poghirc (ILR, p. 337-338), I.I. Russu (1970, p. 140; 1981, p. 273-274), Gr. Brâncuș (1983, p. 46-47 ș.a.), N. Raevschî (SDE, p. 609), G. Ivănescu (Mihăescu, p. 312), Gh. Mihăilă (p. 152) ș.a.

Apelativul *brâu* se află printre cuvintele de substrat atestate în toate cele patru dialecte ale limbii române. În sudul Dunării este bine răspândit în aromână, dialect în care au fost fixate cele mai multe forme, inclusiv arhaice: *bărmu*, *bârmu*, *bârn*, *brân*, *brăn*, *brănu*, *băru*, *brău*, „cingătoare, brâu; generație”. În istororomână au fost notate formele *brăv(u)*, *brău*, *bârv(u)* s.n. „cingătoare”, „bârnă orizontală la mijlocul peretelui”, „dungă, ornament”, iar în meglenită formele *brøn* „brâu” și *brăn* „brâu, dungă” (Russu, 1970, p. 140; Mihăilă, p. 256; ILR, p. 337; Rosetti, p. 246).

II. În limba română vorbită la est de Prut cuvântul *brâu* este polisemantic și cu circulație generală. Este explicat prin „cingătoare lată, de obicei țesută sau aleasă din lână colorată, făcând parte din piesele costumului național”, „parte a corpului omenesc unde se pune cingătoarea; mijloc; talie”, „dungă cu element decorativ, care delimitează diferite porțiuni ale unui perete sau care înrămează ușile și ferestrele”, (la pl.) „dungă de culoare închisă care înconjoară partea de jos a pereților la casele de la țară” (DELM, p. 184).

Potrivit ALM (hartă 74 „Brâu”), cu sensul „cingătoare”, cuvântul a fost notat în marea majoritate a punctelor de anchetă având formele *brău* și *brău*. În pct. 210 (Alexandrovka, reg. Nicolaev) avem notată forma *brăv* (ALM I/1, h. 74). Pentru a desemna cingătoarea, în pct. 228 (Moldovanovka, reg. Krasnodar) este folosit derivatul diminutival *brăușor*, iar prin forma obișnuită *brăii* pl. sunt denumite „brăiele ce se trag la casă” (tot acolo). Cu sensul „brăie la casă” cuvântul este cunoscut și în R. Moldova. ALM a notat pluralul *brăie* în îmbinările: *cu negreali trag brăii* (pct. 143, 152, 163) și *negreali di tras brăiile la casă* (pct. 214) (ALM I/2, h. 351).

În ALRR. Bas. autohtonul *brâu* „cingătoare” apare pe câteva hărți desemnând mai multe varietăți ale acestui accesoriu vestimentar. Harta „Brâu (lat roșu)” [cu care își încing talia femeile] înregistrează pe *brău* în majoritatea punctelor de anchetă: 1-5, 7, 9, 11, 12, 14, 15 (/ *kiŋgi*), 17, 18, 19 (/ *kiŋgi*), 20, 25, 27, 29, 32, 34, 35, 36 (/ *băiri*), 39-42, 45-48, 50-51, 53-56, 59-63, 65, 68 (/ *șitqari*), 69-74, 76-78, 80-91, 93, 95-104, 108-110, 112-123, 125-143, 145, 147-149, 151-153, 155-158, 161-166,

168-171, 173-175, 178-180, 182, 184, 185, 187-189, 195, 198-200, 202-207, 209, 211, 213-215, 217-219, 222, 224-228, 229 (/ *pojas*), 230-235, 238. În pct. 106, 154, 159 pentru aceeași noțiune a fost notat derivatul diminutival *brîușór*. Ca răspuns la aceeași întrebare cuvântul a fost fixat în îmbinările *brîu roșu*, pct. 144, / *brîv roș*, pct. 190, și *brîu mocănesc*, pct. 223 (ALRR. Bas. IV, h. 426).

Harta „Cingătoare (îngustă pentru femei)” înregistrează cuvântul de substrat *brîu* în majoritatea punctelor de anchetă: 1, 2, 5, 9, 14, 16 (/ *frîmbdîji*), 20 (/ *frîngîji*), 34, 35, 39, 40-43, 44 (/ *băjuri*), 46-48, 51, 54, 55, 57, 59, 60 (/ *șitorici*), 61-65, 67-69, 71, 73, 74, 76, 80-85, 87-89, 92, 93, 95-97, 98 (/ *crăici*), 100, 101-103, 104 (/ *colán*), 105, 106, 107 (/ *kingi*), 108-110, 112, 114-116, 119-123, 125, 127, 129, 132, 134, 137, 140, 141, 143, 145, 149, 152, 155, 163, 167, 169, 172, 174, 175, 180, 182, 187-189, 195, 200, 202-205, 207, 210, 213, 215, 218, 223, 224, 226, 227, 230, 231-235, 237; precum și în îmbinările: *brîu di lîni* (pct. 53, 130); *brîu națioanal* (pct. 78), *brîu cu gănát* (pct. 86), *brîu colorát* (pct. 144) (ALRR. Bas. IV, h. 427). În pct. 77, 91, 128, 136, 142, 148, 151, 153, 165, 228, cu același înțeles, este notat derivatul *brîușór* (tot acolo).

Pe harta „Cingătoare (colorată)” [de material, cu care se încing fetele] cuvântul *brîu* este înregistrat în pct.: 1-4, 9, 13, 17 (/ *kingi*), 26, 34, 35, 39-42, 45, 47, 48, 50, 51, 53-55, 59-68, 70, 71, 73, 74, 76-86, 88-91, 93, 95-103, 106, 108, 109, 111-123, 125, 126 (/ *colán*), 127-143, 145, 147-150, 152-159, 161-169, 171, 173-178, 179 (/ *frîu*), 180, 182-184, 186, 187 (/ *tîngi*), 188, 189, 193-204, 206, 209-216, 218-221, 223, 224, 226-233, 235, iar în pct. 19 varianta fonetică *brău*. Pentru noțiunea dată în pct. 151 a fost notat diminutivul *brîușor*. Harta a înregistrat pe *brău* în îmbinări de cuvinte prin care este desemnat obiectul dat: *brîu țásút* (pct. 46), *brîu lat* (pct. 87) / *brîv lat* (pct. 190), *brîu națioanal* (pct. 104, 105), *brîu di lîni* (pct. 144) (ALRR. Bas. IV, h. 428).

În unele localități prin apelativul *brău* este desemnată cingătoarea din același material cu rochia. În această accepțiune a fost notat în pct. 4, 21, 23, 32, 39, 42, 43, 47, 51, 62, 64, 65, 67, 83 (/ *trășci*), 84, 89 (/ *colán*), 91, 93, 98, 101, 103, 104, 108, 109, 120, 123 (/ *poiusóc*), 134 (/ *colán*), 136, 137, 141, 144, 149, 150, 164 (/ *poiasóc*), 165, 173, 175, 187, 189, 202, 210, 215, 224, 225, 227, 229, 230, 232. În pct. 19, 22, 74, 142 (/ *colan*), 154, 190 pentru același obiect a fost notat derivatul diminutival *brăușor*. Însă numai în pct. 140 și 213 acesta, desemnând obiectul dat, se află în uz alături de *brău* (ALRR. Bas. IV, h. 425).

Pentru accesoriul vestimentar „curea” autohtonul *brău* a fost înregistrat în îmbinarea *brău de cură* (pct. 225) (ALM I/1, h. 225).

Autohtonul *brău* a fost notat ca varietate diatopică pentru obiectul „brăcinar” în punctele de anchetă 50 (/ *băjuri*), 190, 210, 217, 220 (ALRR. Bas. IV, h. 420). Câte o singură dată în pct. 225 (Novoignat'evka) *brău* apare notat pentru noțiunile: „chimir” (ALRR. Bas. IV, h. 422), „centură (militară)” (ALRR. Bas. IV, h. 423), „curea (femeiască, de masă plastică)” (ALRR. Bas. IV, h. 424) și „curea (pentru

pantaloni)” (ALRR. Bas. IV, Pl. 33). La fel o singură dată a fost notat derivatul *brîuț*, pct. 9 (/ baieră), pentru obiectul „baieră” (ALRR. Bas. IV, Pl. 32).

Cu sensul „parte a corpului omenesc unde se pune cingătoarea; mijloc; talie” autohtonul *brâu* și derivatul *brăuâr* le aflăm în notele explicative aduse de informatori. Referindu-se la haina căreia i se zice *suman*, informatorul din pct. 184 face precizarea că ea se numește așa „dac-i pîn la brîu”. În punctul de anchetă 154, derivatul *brîuâr*¹ este notat pentru haina „sumănel”, explicat de informator prin „paltonaș tot di *suman*, da îi pîn la *brîu*” (ALRR. Bas. II, h. 192). În același punct de anchetă, prin derivatul *brîuâr*² este desemnată haina „palton (de *suman* cu guler de blană)” (ALRR. Bas. IV, h. 396).

Atlasele de la noi au înregistrat pe autohtonul *brâu* pentru noțiunea „curcubeu” – fenomen optic multicolor desfășurat pe cer (asemuit în popor, potrivit formei sale, cu arcul, brăul, cureaua, secera etc.). Desemnând noțiunea dată, cuvântul *brâu* a fost înregistrat în pct. 63, 101, 113, 152, 158, 165, 211, 212, 214, 217, 218, 222 (înainte se zice *brîu*), 232, 233-235. Numai în pct. 210 (Alexandrovca) a fost notată varianta fonetică *brîv* (ALMI/1, h. 44). Într-un șir de puncte de anchetă, desemnând aceeași noțiune, au fost notate îmbinări de cuvinte formate din apelativul *brâu* și determinative: *brâu Maicii Domnului* (pct. 22), *brîu Marii* (pct. 34), *brîu lu Dumnadzău* (pct. 48, 98, 101, 166), *brîu sînta Marii* (pct. 74, 82, 120, 234), *brîu roș(u)* (pct. 81, 203, 206, 214, 216, 218, 220, 229), *brîu verde* (pct. 81), *brîu babil* (pct. 83, 97, 99, 203), *brîu pi cer* (pct. 96, 106), *brîu șjobanului* (pct. 136, 141-143, 146, 149, 150, 157, 164, 168), *brîu di ploaiei* (/ *arc di ploaiei*) (pct. 137), *brîu domnului* (pct. 141), *brîu s'erului* (pct. 157), *brîu Dumnadzăului* (pct. 190, 225, 226), *brîu popii* (pct. 194) (ALMI/1, h. 44).

Datele de limbă fixate pe harta 44 „Curcubeu” din ALM pot fi confruntate cu cele de pe harta 363 cu același nume din ALRR. Bas. Potrivit faptelor de limbă notate în ALRR. Bas., localnicii denumesc curcubeul prin *brâu* în punctele de anchetă: 34, 48, 63, 81, 83, 96, 106, 113, 152 (/ *curcubău*), 158, 165, 204, 206, 210, 211, 213, 214 (/ *curcubéu*), 216, 217, 220, 221 (arh./ *sorb*), 223 (/ *curcubău*), 233, 234 (ALRR. Bas. III, h. 363). În mai multe localități anchetate autohtonul *brâu* apare în îmbinări de cuvinte desemnând fenomenul optic respectiv de pe cer: *brîyu Maica Présti* (pct. 22), *brîyu Santá Marii* (pct. 74, 82, 101, 120)/ *brîyu Sîntii Marii* (pct. 232), *brîyu Dumnadăului* (pct. 98, 225)/ *brîyu lu Dumne'dău* (arh.) (pct. 112, 166, 190, 213)/ *brîyu a lui Dumnadău* (arh.) (pct. 226), *brîyu dómnułuj* (pct. 141), *brîyu pópij* (pct. 111), *brîyu a șobánulułuj* (pct. 136)/ *brîyu șobánulułuj* (pct. 141-143, 149, 150, 157, 164, 168), *brîyu babilj* (pct. 97, 99, 203)/ *brîyu de-a babilj* (pct. 97)/ *brîyu a babilj* (pct. 99), *brîyu roș* (pct. 203, 214, 218, 222) (tot acolo). Confruntarea datelor de limbă de pe hărțile „Curcubeu” din ALM cu cele din ALRR Bas. a arătat diferențe privind răspândirea teritorială a cuvântului.

Pentru unele obiecte apelativul *brâu* a fost notat sporadic, doar ca varietate diatopică. Harta „Leaț (orizontal la corlatele fântâni)” notează uzul lui *brâu* în pct.

18, alături de varietățile diatopice *nuié* și *răzlóg* (ALRR. Bas. III, h. 290). Cu sens apropiat, pentru obiectul corlate (în jurul unei livezi), autohtonul *brâu* a fost notat în îmbinările *gard cu două brîie* (pct. 18) și *gard de brîie* (pct. 179) (ALRR. Bas. III, h. 280).

ADCC. Sursa notează pe autohtonul *brâu* pentru obiectul „sfoară la cingătoare cu care se leagă Țării/ izmenele (din pânză de casă); brăcinar” la românii din sudul Basarabiei (pct. 131); iar în R. Moldova doar în îmbinările *brîu cu canafi* (pct. 119) și *brîu cu căluș* (pct. 123) (ADCC 2, h. 15). În pct. 124 din R. Moldova autohtonul *brâu* a fost notat pentru obiectul „centură lată bărbătească din piele; chimir” (ADCC 2, Pl. 13).

TD. Volumele de texte dialectale au înregistrat autohtonul *brâu* în următoarele localități anchetate: Apșa de Jos (pct. 1), Solotvino (pct. 2), Voloca (pct. 11), Boian (pct. 17), Colincăuți (pct. 19), Trifăuți (pct. 58), Stoicani (pct. 62), Grușca (pct. 63), Drăgănești (pct. 76), Vărăncău (pct. 97), Handrabura (pct. 101), Valea Hoșului (pct. 120), Vărărești (pct. 131), Coșnița (pct. 135), Bălăurești (pct. 147), Nadrecinoie (pct. 186), Gotești (pct. 195), Novosiolovka (pct. 200), Suvorovo/ Ștefan Vodă (pct. 212), Dolinskoe (pct. 217), Giurgiulești (pct. 218), Moldovanovka (pct. 228), Martonoșa (pct. 231). În cele ce urmează, pe baza materialului fixat din relatările informatorilor, aducem câteva exemple de uz a autohtonului *brâu* ținând cont de semnificație și răspândirea lui teritorială.

Pentru obiectul „cingătoare lată, țesută sau aleasă din lână colorată...”: *Din lână țăsăm sc^u oârță, pológ, șpilcút, n^u ițircă, în patru ițâ, în șins^u ițâ, cadrel, sumán, pastéls, bráur^u píntru înșins...* (TD I/2, p. 62; Novosiolovka, pct. 200); *Din lână țăsăm țolínș, k^u ilimur^u, covertur^u din lână, sumáni, oğéli píntru bărbát, și brîu.* (TD III/1, p. 229, Gotești, pct. 195); *...lă zád'ě s-o făcút brîu...* (Gr. rom., Apșa de Jos [pct. 1], p. 347); *...p-órmă nureása-ı dedeá níruluı. vrazică ițâr^u d-éja/ cămășă/ măică/ brîu/ c-așă să dedeá...* (Gr. rom., Giurgiulești [pct. 218], p. 15).

Cu unul din sensurile sale cele mai răspândite „parte a corpului omenesc unde se pune cingătoarea” cuvântul *brâu* a fost notat în relatările informatorilor despre diverse ocupații gospodărești: *...și cín aı vrémi tí apús di tors. Ti dăı línğá sóbá cólo, cu fúrca n bráu, ș-o ieı ș-o tors gínışór...* (TD II/1, p. 164, Vărărești, pct. 131); *...apóı sí ıa fúrca n brîu și sá încépi a l^u oarci diı cáur^u șiri di áfâ, și sá púni dup-așéıa pi fus.* (TD II/1, p. 2, Voloca, pct. 11); *An scos pínđa, an dát fuséı, cu urıöcu ál dău, cări s-tímplâ n casá, așıala nu s-șını, așıala-ı di l'ıac. Ti înșinș la brîu cu dínsu.* (TD II/1, p. 173, Coșnița, pct. 135); *Sc^u oátim mlája din brîu, legám împrezıuru l'arágulu žițăș oára...* (TD III/1, p. 182-183, Bălăurești, pct. 147); precum și în textele de nuntă: *Ș-pi úrmı n'ırıasa ıarı, după ci cinstéști parınfı, pi dínsu [mire] după másá și pi tăț acéı cări sınt vinıț, adıca cu dínsu mprı úná d'pa*

nafrâmă, ...n"irjâsa n momēntu cęla ũ pũni nafrâma dũpa brũ... (TD II/1, p. 42, s. Colincăuți, pct. 19).

Ar fi de remarcat că în textele dialectale cuvântul de substrat *brâu* a fost înregistrat cu sensuri rare, cunoscute în unele graiuri. În s. Handrabura autohtonul *brâu* a fost notat cu sensul „funie”: ...*și baba ĩ-a zis lu fâta gídului/ „n-aș [k] ĩe váca dĭ brũ/ și ĩe váca sâ ti du la páscút*” (Gr. rom., Handrabura [pct. 101], p. 107). În aceeași arie dialectală din stânga Nistrului autohtonul *brâu* a fost notat pentru fâșia rotundă/ marginea de la turta de aluat rămasă fără umplutură: ...*da la plășintâ tot așă... fașem noi cruh/ fașem/ pimprej'úr fașem// strânžém... brũ șála strânžém pimprej'úr//* (Gr. rom., Valea Hoțului [pct. 120], p. 79). În s. Vărăncău a fost notat cu sensul „fâșie”: *puné plũgu pi cotigâ și la o pârte di cotigâ la roat-așee ĩerá și válcâ* [semănătoare]... *ș-așá o lĭagá* [de cotigă] *c-o ářá di... skĭřá... dĭn treĭ lócur'*... *și ĩerá așá um brũ aĭša /... și așá um brũ áĭca și cu bortĭșel'i//* (Gr. rom., Vărăncău [pct. 97], p. 161).

Dintre derivate a fost notat diminutivul *brăuț* într-o strigătură de nuntă din reg. Transcarpatică: – *Haĭ, tu, mn"irjâsă, tu-tu-tú, Rúmpe-ři-s-ar brâu-řu, Cum ř-ăĭ lăsát drăguři, řurá, řurá și řurá* (TD I/1, p. 17; Solotvino, pct. 2).

Brusture

I. Prin autohtonul *brusture* s.m. la români sunt desemnate mai multe plante erbacee cu frunze foarte mari și late, cu flori purpurii sau violete, dispuse în inflorescențe sferice și țepoase, folosite pentru proprietățile lor medicinale (DEX), iar prin derivatul *brusturel* este desemnat podbalul (DgS, p. 196). Regional sunt cunoscute fitonime compuse formate din apelativul *brustur(e)* și determinative: *brustur-negru*, *brusturul-caprei*, *brusturul-oii* (tot acolo). În subdialectele dacoromânei sunt răspândite și formele *brustan*, *brostan*, *brusc(ă)an* desemnând specii ale plantelor *Lappa* (*maior*, *minor* și *tomentosa*) și *Petasites officinalis* (ILR, p. 329).

Este unul dintre cuvintele autohtone apropiate de cuvinte atestate în daco-moesiană sau în alte limbi vechi balcanice și unul comun românei cu albaneza (ILR, p. 329, 338). A fost confruntat cu numele de plante dacic *riborastra* „brusture”, precum și cu alb. *brushtull(ë)* (bot.) „*Calluna vulgaris*”, „*Erica*; *Hedera helix*” ș.a. (ILR, 329; Brâncuș, 1983, p. 48-49).

Prima atestare o avem de la 1518 prin toponimul *Brusturi* (azi *Brusturii Neamțului*) în Moldova. Apelativul *brusture* însă a fost atestat mai târziu, la 1866 (Brâncuș, 1995, p. 27-28; Mihăilă, p. 32, 303).

Brusture este unul dintre cuvintele autohtone sigure cunoscute doar în dacăromână și aromână (Mihăilă, p. 255). La aromâni cuvântul este răspândit cu formele *brostu*, *bruştur*, *bruştir*, *bruştură/ bruştulă* „brusture”, „un fel de plăcintă cu brânză” (Brâncuș, 1983, p. 48; ILR, p. 329). Pe baza formelor derivate existente,

Gr. Brâncuș admite probabilitatea ca forma *brusture* să fie un singular refăcut după plural (Brâncuș, 1983, p. 48).

Originea de substrat a rom. *brusture* a fost susținută de C. Poghiric (ILR, p. 338), I.I. Russu (1970, p.141-143), Gr. Brâncuș (1983, p. 48-49), G. Ivănescu (Mihăescu, p. 311), N. Raevschi (SDE), Gh. Mihăilă (p. 32-33) ș.a.

II. În spațiul românesc din stânga Prutului *brusture* s.m., a fost explicat prin „plantă cu frunze late și mari, cu flori de culoare roșie sau violetă și fructul țepos, care crește pe marginea drumurilor sau pe toloace și se întrebuințează uneori la tratarea bolilor de piele, de ficat ș.a.; lipan” (DELM I, p. 182).

Este unul dintre cuvintele românești de substrat cu răspândire însemnată în limba română vorbită la est de Prut, însă care nu a fost înregistrat în sursele noastre lingvistice. Excepție face DD, care îl înregistrează în îmbinarea *brusturi-galbân* (bot.) „cioroi; iarbă-mare” (DD I, p. 163).

În toponomastica din Transnistria este cunoscut satul românesc *Brusturi* întemeiat de emigranții din Moldova și Transilvania între anii 1438-1570 (Raileanu, p. 23, 112).

B u c

Cunoscut numai în dacoromână, autohtonul *buc* s.m., pl. *buci* este un regionalism răspândit în Moldova, Bucovina și Transilvania cu semnificațiile „pleavă rămasă după vânturarea semințelor de cânepă sau de in, după măcinarea boabelor de porumb etc.”, „scame rămase de la melițarea și pieptănarea inului și a cânepii” (DEX).

Are atestare târzie, tocmai de la 1845. Se află printre cele 20 de cuvinte autohtone sigure cu prime atestări între anii 1621 și 1887 (Mihăilă, p. 222, 257, 304).

Cuvânt comun românei cu albaneza (ILR, II, p. 338). Este confruntat cu alb. *byk*. Pentru protoalbaneză a fost reconstruită forma **buk-* „paie; pleavă, tărățe”, „resturi ce rămân după ce s-au bătut cereale, plante etc.” (Mihăilă, p. 222).

Pentru originea autohtonă a rom. *buc* au pledat Al. Rosetti (p. 246), C. Poghiric (ILR, p. 338), Gr. Brâncuș (1983, p. 49), N. Raevschi (SDE) ș.a.

II. La est de Prut cuvântul de substrat *buc* s.m., pl. *buci* cunoaște explicațiile: (*rar*) „pleavă rămasă de la vânturatul semințelor de in, cânepă, cereale” și „fire de cânepă de calitate proastă, care rămân după răgilare sau melițare” (DELM I, p. 187).

Apelativul *buc* îl avem înregistrat pe hărțile de atlas sau în textele dialectale legate de meșteșugurile casnice prelucrarea cânepii și a lânii.

În răspunsurile lor informatorii utilizează, de regulă, forme de plural ale cuvântului, însă apare și forma de singular *buc*. Mai des este folosit cu referire la câneapă, mai rar la lână.

În ALRR. Bas. îl găsim cartografiat pe harta „Canură” (întrebare: *Cum numiți lâna măruntă și de calitate mai proastă ce rămâne în dinții pieptenului după dărăcit (pieptănat)?*), însă într-un număr mic de localități anchetate. Astfel *buc* sg. a fost notat în pct. 197 (*/ știm*); *buc* pl. în pct. 82, 83, 91, 110, 162, 165, 171 (*/ știm/ usuc*), 179, 186, 215/ *buș* în pct. 146, *buș, bui* (*/ scamî*) în pct. 164 (ALRR. Bas. II, h. 141), apoi în îmbinările de cuvinte: *buc di lîni* (pct. 9, 120)/ *buș di lîni* (pct. 100, 147) și *lîni cu buș* (pct. 153) (tot acolo). Pe aceeași hartă avem notate derivatele *bucușorî* pl. (pct. 67) și *bucurîci* (pct. 161), precum și adj. *bucosă* f. în îmbinarea *lîni bucoșî* (pct. 74, 104, 128) (tot acolo), îmbinare notată și în pct. 73, 105, 113 pe harta „Mițe” (ALRR. Bas. II, h. 143). Derivatul diminutival *bucurîcă* ne-ar sugera că forma dată este alcătuită de la pluralul *bucuri* (*buc* și suf. *-uri*), care, singularizat, a dat forma *bucur* (a se vedea TD). Prezintă interes forma *bui*, folosită alături de *buș* (pct. 164) pentru canură (ALRR. Bas. II, h. 141). Aceasta poate fi apropiată de forma *buik* din dialectul gheg al albanezei (Mihăilă, p. 222).

Cât privește cuvântul examinat, ADCC notează numai pe *buik* „rămășițe (mărunte) la treierat/ îmblăcit” la albanezii din Serbia, pct. 198 (ADCC 5, Pl. 20).

TD. Cea mai însemnată prezență a cuvântului autohton *buc, buci* pl. o avem înregistrată în textele dialectale despre prelucrarea cânepei/ lânii și țesut, apoi în texte de nuntă și obiceiuri la Sf. Andrei. În sursa dată cuvântul este explicat de informatori prin lână de calitate mai joasă decât părul și canura. În TD cuvântul de substrat *buci* a fost notat în localitățile: Solotvino (pct. 2), Starâie Broscauți (pct. 9), Voloca (pct. 11), Țețino (pct. 12), Bairak (pct. 14), Nijnie Stanivți (pct. 15), Boian (pct. 17), Gorbovo (pct. 18), Colincăuți (pct. 19), Dinăuți (pct. 21), Pererâta (pct. 27), Vișoara (pct. 28), Zăbriceni (pct. 38), Moșana (pct. 43), Costești (pct. 44), Ochiul-Alb (pct. 45), Cobani (pct. 50), Bădiceni (pct. 51), Cosăuți (pct. 56), Obreja-Veche (pct. 66), Gura-Căinarului (pct. 67), Sănătăuca (pct. 70), Biliceni Vechi (pct. 71), Kutuzovka (pct. 75), Drăgănești (pct. 76), Hlinjani (pct. 77), Alcedar (pct. 79), Bumbăta (pct. 107), Berezloji (pct. 111), Boldurești (pct. 128), Costuleni (pct. 129), Coșnița (pct. 135), Bălăbănești (pct. 138), Bălăurești (pct. 147), Ternovca (pct. 157), Pogănești (pct. 161), Ciobruciu (pct. 173), Tocuz (pct. 176), Covurlui (pct. 179), Vișniovoe (pct. 205), Plavni (pct. 221) fixat cu o frecvență mai mare în partea de nord, ceva mai rar apare în centrul și sudul arealului cercetat: *cânipa... dăcâ jē-î măi ră, faș un fel di călf, ca cum aș dăși buș, apăi jēl sî scătură, când îl dăj pim k"éptiuî...* (TD II/ 1, p. 62,

s. Zăbriceni, pct. 38); *DiŃ cãlŃi ŃiŃã sc^uoãtim buŃ, cãri Ńi^uon fel di buŃ rãŃ, Ńi rãmîni*. (TD I/1, p. 92; CosteŃti, pct. 44); *Ń-am facút cãŃiri di cîlŃ, cãŃiri di buŃ... Ń-Ńi Ńi-o ramás di la cãlŃ am facút cãŃiri di buŃ... Dúpa Ń-Ńiã an tors búŃi...* (TD I/1, p. 22-23; Solotvino, pct. 2); *K^ueptãnãm ġîni de párti Ńi fuŃoru, de párti cîlŃu, de párti búŃju... FuŃoru t^uoãrcim... CîlŃi tot aŃá puŃ la fîrci, búci tot aŃá puŃ la fîrci*. (TD II/2, p. 43, s. Bairaki, pct. 14). În unele localitãti cuvãntul este folosit pentru a desemna lâna cea mai scurtã de calitate rea: *Ń-ãpi ieu, Ń-o dãŃ [lãna] iŃ k^ueptiŃi, diŃ k^ueptiŃi scot pãru. Ń-ãpã cãnurica, Ń-ãpã búcu Ńãla* (TD I/1, p. 119, Bãdiceni, pct. 51); *o dãŃ pin darác, Ńi^uo aleg Ń-scot pãru. Scot pãru, da aŃe iã^uo torc [?]. AŃe iã^u iŃ dîŃi buc* (TD II/1, p. 252, ViŃniovoe, pct. 205).

Pentru autohtonul *buc* în spaŃiul cercetat au fost înregistrate derivatele: *bucos*, *bucosã*, adj.: *Ń-aŃeŃi* [lãnã], *cãri iãrã buc^uoãŃi, n-o putem scãrmãnã, Ń-o mãi dam la^uo párti*. (TD I/1, p. 156, Alcedar, pct. 79); *bucur* : *búcuri* pl., sb.: *Ń-ap-m-apúc Ń-^uo scãrmãn* [lãnã]. *Ń-ãpu ieu Ń-^uo k^ueptãn. Ńi scot pãr, scot cãnurî, Ń-ap scot búcur* (TD III/1, p. 90, Sãnãtãuca, pct. 70).

Bucura

Cuvãnt ce face parte din fondul principal lexical al limbii romãne (Graur, p. 48). DEX-ul îl prezintã cu sensurile: „a simŃi bucurie, a fi cuprins de bucurie, a se îmbucura”, „a produce cuiva o bucurie, o satisfacŃie”; „a dispune de..., a avea la îndemãnã”, „a fi foarte cãutat, a provoca interes”.

Cele mai vechi atestãri ale cuvãntului au fost depistate de Gh. Mihãilã într-o colecŃie de documente sãrbeŃti din secolul al XIII-lea (Mihãilã, p. 33), în care antroponimul *Bucur* apare notat de mai multe ori. În documentul sãrbesc datat între anii 1222-1228 se vorbeŃte despre cinci vlahi cu prenumele *BucorŃ*, iar în cel datat între anii 1293-1302 se vorbeŃte despre un *BucurŃ* (cu menŃiunea „numele unui vlah”) dãruit mãnãstirii Hilandar (tot acolo). Prenumele feminin *Bucura* apare notat în textele slave din sec. al XV-lea, iar în secolul urmãtor au fost atestate *Bucureasa*, la 1528, Ńi *Bucuria* (identic cu alb. *Bukuria*), la 1572 (DERS, p. 26). Ar fi de remarcat faptul cã în limba romãnã prenumele *Búcur* Ńi *Búcura* sunt atestate ca nume de botez încã din sec. al XVI-lea (BrãncuŃ, 1995, p. 29).

În toponimie am putea avea atestãri anterioare celor din antroponimicã. În documente ungureŃti din 1075 Ńi 1124 (privitoare la Transilvania) a fost atestat râul *Bocur* [rãul cu un curs frumos?], despre care Densuseanu crede cã ar fi rom. *Bucur* (BrãncuŃ, 1995, p. 29). În secolul al XIV-lea, la 1392, avem atestat oiconimul *BucurãuŃi*, sat (dispãrut) aflat pe cursul superior al Siretului (tot acolo). În prima jumãtate a sec. al XV-lea au fost atestate cãteva sate cu numele *BucureŃti* (tot acolo; Mihãilã, p. 34; Ń.a.). Pãnã la apariŃia primelor scrieri în limba romãnã, între <1478, aprilie – 1482 iunie> este atestat adjectivul *bucuros* (DERS, p. 26). Derivatele *a se bucura* vb. Ńi *bucurie* sb. au fost atestate în *Codicele VoroneŃian* (Mihãilã, p. 33) Ńi în *Biblia* de la 1688 (143/92) (MDA).

Forma cea mai veche de la care se pornește (păstrarea căreia o datorăm transferului cuvântului în onomastică) este adjectivul *bucur* „frumos” (alb. *i bukur* „frumos”), care trebuie să fi existat în româna comună (Brâncuș, 1995, p. 29). Ar fi de remarcat că în atestările cele mai vechi autohtonul *bucur* își păstrează sensul primar de „frumos”.

Urmând pe S. Pușcariu (LR I, p. 179), Gr. Brâncuș ne relatează despre obiceiul la români când un copil după naștere și până la botez este numit *Bucur*, dacă era băit, și *Bucura*, dacă era fată – obicei cu rădăcini străvechi în credințele geto-dacilor – de a ura pruncului să fie „frumos” (Brâncuș, 1995, p. 29). Obiceiul ar confirma originea străveche a cuvântului în limba română, dar și frecvența lui mare în onomastică. În opinia lui Gr. Brâncuș „*Bucur* devine nume propriu încă înainte de perioada românei comune” (tot acolo). Or, pătrunderea lui în onomastică i-a întărit poziția în limbă. Potrivit datelor *Recensământului populației de la 1772-1773 și 1774 din Moldova*, antroponimul *Bucur* este unul dintre cele mai frecvente chiar și la sf. sec. al XVIII-lea.

Cuvânt comun românei cu albaneza (cf. formele: *bukuri* „frumusețe”, *bukur(osh)* „frumos, plăcut”, *bukurónj* „a înfrumuseța” (ILR, p. 338).

La românii din sudul Dunării este cunoscut în aromână ((*mi*) *búcur*, *mbúcur* vb., *bucuril'e* s.f.) (Papahagi, p. 289, 790) și meglenoromână (*bucurare*, (*mi*) *búcur* vb., *bucurós* adj., *bucuril'a* s.f.) (Capidan, 46; ILR, p. 338; Mihăilă, p. 33).

În susținerea rom. *bucur* (a *bucura*) ca moștenit din limba de substrat au pledat Al. Philippide (p. 701), Vl. Georgiev (p. 65), Al. Rosetti (p. 274), precum și I.I. Russu (1970, p. 143-144; 1981, p. 275-276), Gh. Ivănescu (Mihăescu, p. 312), Gr. Brâncuș (1995, p. 28-29; 1983, p. 49-50), N. Raevski (SDE) ș.a.

II. În limba română vorbită la est de Prut cuvântul cunoaște răspândire generală. *Dicționarul explicativ* de la Chișinău tălmăcește verbul *a bucura* prin „a fi cuprins de un sentiment de mulțămire sufletească; a simți bucurie, plăcere, satisfacție”; „a-și arăta bucurie; a manifesta bucurie”; „a se folosi de...; a dispune de...”; „a aduce, a face cuiva o bucurie, o plăcere, o satisfacție” (DELM I, 188).

Atlasele notează doar derivatul *bucureștean* (având drept bază inițială pe *bucur*) în imb. *piper bucureștean*, prin care localnicii din pct. 95, 125, 195, 199, 206, 211, 213, 219 denumesc ardeul-gogoșar (ALM II/2, h. 943).

TD. În privința cuvântului autohton *bucura* și a derivatelor sale *Textele dialectale* ne aduc mai multe date privind răspândirea teritorială și frecvența lor în limbă. Totuși, ele au fost notate într-un număr relativ mic dintre localitățile anchetate: Așa de Jos (pct. 1), Plăiuț, Biserica Albă (pct. 3), Voloca (pct. 11), Boian (pct. 17), Colincăuți (pct. 19), Probotești (pct. 20), Nesfoia, Cutuzovca (pct. 75), Drăgănești (pct. 76), Ciuciuleni (pct. 89), Ghidirim (pct. 98), Berezloji (pct. 111), Dubova (pct. 118), Trebujeni (pct. 126), Bălăbănești (pct. 138), Ternovca (pct. 157), Ciobruciu (pct. 173), Nadrecinoie (pct. 186), Aluat (pct. 201), Dmitrovca (pct. 209), Kamășevka (pct. 215), Utkonosovka (pct. 216), Giurgiulești (pct. 218), Cartal

(pct. 222), Martânoșă (pct. 231), Kișiniovka (pct. 236). După frecvența înregistrării lor în texte, autohtonul *bucura* și derivatele sale urmează adjectivul *mare* și adverbul *gata*. Pentru exemplificare vom aduce câteva dintre înregistrări: ...*ne bucurám și noi/ andrēju/ hai să vrăjím*// (Gr. rom., Probotești, p. 237); ...*și... bodapróste! cá l-am însurăt/ i gospodâr!* mă búcur di dís (Gr. rom., Trebujeni [pct. 126], p. 56); *Ș-așá mă bucurám, am trij suti, v-o trij suti șinđzás* [de legături de cânepă]... *Nu maį imblám cu cirk"it, k'iar fârfós, sá curgá térfilí dúpa dânsu. Și mă bucurám și di ásta, dac avém* [pânză țesută] *multișór și ni îmbrácám, și igerám bucur^u oásá*. (TD III/2, p. 10, 15, Drăgănești, pct. 76); ...*și igerám bucuróș mácar im pártea cēja* [de Dunăre] *sá ni treácá/ nū la jizmail...* [la Dunăre] (Gr. rom., Utkonosovka [pct. 216], p. 44); ...*dă-ı dđamne dușmánulu/ bucuría pómulu/ cári-ı crjescút lingá drum/ n-áre tihná nijđjecúm*// (Gr. rom., Boian [pct. 17], p. 260, 264); *Jeų m-ân dus acás^á cu bucuriı, c^á gândém, c-p^u oáti din Bisarabiıa nı-o vnit niști nıámurⁱ* (TD II/1, p. 94; s. Cutuzovca, pct. 75).

B u n g e t

În limba română apelativul *bungét*, accentuat și *búngét* (var. *búget*) s.n., pl. *bungéturi* (și *bungetúri*) „pădure sau porțiune de pădure deasă și întunecoasă; desiș” (DEX, p. 119) este un regionalism. Gr. Brâncuș prezintă derivativul *bunget* drept arhaism rar, cu o poziție slabă în vocabular (Brâncuș, 1983, p. 51).

A fost atestat la 1556, apoi la 1578 în acte de hotărnicie din Țara Românească (Mihăilă, p. 153; DERS, p. 28).

Cuvânt comun românei cu albaneza (ILR, p. 338). B. P.-Hasdeu este acela care a apropiat pe rom. *bunget* de alb. *bung* „stejar” (specie de stejar), explicându-l ca format pe teren românesc din „nelatinul” *bung* „stejar” și sufixul colectiv *-et* (< lat. *-etum*). (Hasdeu, 1983, p. 245). Deci derivatul colectiv *bunget* din româna actuală „însemna dintii „codru de stejari”, „întrebuințat pînă acum la munteni în sens de „pădure veche și deasă” (tot acolo). Un **bung* „stejar” trebuie să fi existat în româna comună, care provine dintr-o bază comună cu alb. *bung*, *bunk* (Brâncuș, 1983, p. 51). Apelativul *bung* nu mai există în vocabularul actual, însă apare frecvent în onomastică (cf. toponimele *Bungu*, *Bunga* nume de păduri și de dealuri în Oltenia, numele de familie *Bungu* ș.a.) (Brâncuș, 1995, p. 29, 56). În opinia lui Brâncuș, „e posibil ca **bung* să fi dispărut destul de târziu din dacoromână” (Brâncuș, 1983, p. 51).

Cuvântul lipsește în dialectele din sudul Dunării.

Rom. *bunget* a fost atribuit substratului de către B. P.-Hasdeu (1983, p. 245), Al. Philippide (p. 702), Al. Rosetti (p. 245), C. Poghirc (ILR, p. 338), I.I. Russu (1970, 144-145), Gr. Brâncuș (1983, p. 51-52; 1995, p. 29, 56), Gh. Mihăilă (p.153) ș.a.

II. În stânga Prutului cuvântul de substrat *búngét* (și *bungét*) s.n., pl. *bungeturi* este puțin cunoscut. Este explicat de DELM prin „desiș de pădure; codru des și bătrân” (DELM I, p. 192).

Lipsește în atlase, TD și DD. În toponimia locală este rar întâlnit. Potrivit DTG, entopicul *bînget* (pl. *bîngeturi*) „pădure deasă și întunecoasă” este cunoscut în localitățile Cahul, Cotihana, Tartaul de Salcie din raionul Cahul (DTG, p. 30). Printre numele de locuri din s. Tătărașeni A. Eremia înregistrează *dealul Bunga* (Eremia, 2016, p. 242, 278).

B u z ă

În limba română *buză* s.f., este definit prin „fiecare dintre cele două părți carnoase care mărginesc gura și acoperă dinții”, „margine a unor obiecte, a unor vase”, „culme a unui deal, a unui pisc; margine a unui șanț, a unei păduri etc.”, „ascuțiș a unor instrumente de tăiat; tăiș” (DEX). Autohtonul *buză* face parte din fondul principal lexical al limbii române (Graur, p. 48).

Primele atestări ale autohtonului *buză* în limba română au fost stabilite în onomastică. Cea mai veche o avem din anul 1422 prin derivatul oiconim *Budzești*, sat în jud. Neamț, Moldova. Următoarea atestare este din anul 1495 prin oiconimul *Budzeștii* pe r. Sărata, Moldova. De la finele secolului al XV-lea avem primele atestări în antroponimie: Mihul *Budzat* (Moldova, 1481), Mirče *Buze* (Țara Românească, 1492), Ion *Budză* (Moldova 1495) ș.a. (DERS, p. 30; Rosetti, p. 246-247; Mihăilă, p. 34). În studiul *Români de peste Nistru* (București, 1941, p. 4) Nicolae Smochină semnalează că în *Cronica Ipat'ev (Ipat'evskaja letopis')* la anii 1146-1148 sunt menționate localitățile *Buzu*, *Buzescu*, *Buzovka* (după Raileanu, p. 25). Apelativul *buză* este atestat la Dosoftei (*Psaltirea*, 37/11/V, după MDA).

Este unul dintre puținele cuvinte românești cu atestări antice. A fost apropiat de cuvinte din daco-moesiană sau din alte limbi vechi balcanice (cf. numele proprii: tr. *Byzas*, *Byzos*, dac. *Beusas*, ilir. *Buzos*, *Buzetius*) (ILR, p. 329).

Cuvânt comun românei cu albaneza, se confruntă cu alb. *buzë* „buză”; „mal (al unei ape curgătoare), țârm”; „margine”. Pentru vechimea valorilor semantice date cf. toponimul *Byzantion* „orașul de pe țârm”, corespondență menționată de Philippide și Rosetti (ILR, p. 329), numele topic *Budza Gruului* (atestat la 1631 în Hârlău) ș.a., dar și *buză de mal* (DTG, p. 32).

La românii din sudul Dunării cuvântul este cunoscut în aromână (*budză*, *buză*) și meglenoromână (*buză*) (ILR, p. 329; Mihăilă, p. 34, 245; Brâncuș, 1983, p. 52).

Originea autohtonă a rom. *buză* a fost susținută de C. Poghirc (ILR, p. 329), I.I. Russu (1970, 144-145; 1981, p. 282-283), Gr. Brâncuș (1983, p. 52-53), Gh. Mihăilă (p. 34-35) ș.a.

II. Lexicografii de la Chișinău au definit apelativul *buză* s.f., prin „fiecare dintre cele două margini proeminente de culoare roșie ale gurii”; „marginea unei tăieturi, a unei săpături, a unei gropi, a unei păduri ș.a.”, „margine de la gura unor vase sau a altor obiecte”, „parte ascuțită a unor unelte de tăiat; tăiș; ascuțiș” (DELM, p. 186-187).

În atlasele lingvistice autohtonul *buză* se regăsește cartografiat pe două hărți. ALM îl prezintă pe harta fonetică „Buză: buze” cu var. *buzi*, *buđi* (inclusiv formele de plural). Cuvântul a fost notat în toate punctele de anchetă formând o singură arie de răspândire pe întreg spațiul cercetat. Cu sensul său de bază cuvântul nu cunoaște varietăți diatopice (ALM I/2, h. 341). ALRR. Bas. îl înregistrează pentru noțiunea „jgheab (în masa teascului)” notat cu var. *buđi* (pct. 99, 174-176, 187) și *buzi* (pct. 213) (ALRR. Bas. II, h. 113).

ADCC. Autohtonul *buză* este cartografiat de ADCC pe planșa **buZa* cu semnificațiile: (1) față, (2) gură, (3) buză, (4) obraz, (5) sărut, (6) botul bărcii, (7) parte a saniei, (8) semnificații singulare. La românii din spațiul cercetat de ADCC cuvântul cunoaște doar semnificația (3), cea de bază, diferențe înregistrând numai sub aspect fonetic. În R. Moldova cuvântul a fost notat în pct. 114, 117-128 cu varianta fonetică *buZY*. La românii bucovineni din Ucraina au fost notate var. *buZY* (pct. 78, 80), *buzY* (pct. 94) și *buzə* (pct. 110), iar la cei din sudul Basarabiei var. *buZY* (pct. 129, 130) și *buzY* (pct. 131) (ADCC 4, Pl. 10). Numai cu sensul (3) autohtonul *buzə* a fost notat la albanezii din Serbia (pct. 198) (tot acolo).

ADCC notează derivatul *buzată* f. în structura îmb. ^u*oaji buzaty*, utilizată de localnicii din pct. 127 pentru a desemna oaia albă cu cercuri negre în jurul ochilor (ADCC 6, h. 10).

DD. Spre deosebire de alte surse, DD înregistrează autohtonul *buză* (var. *buză*, *buđă*) cu sensurile: „jghebuleț la gura ulciorului de lut” în îmb. ^u*oală cu buză* (ALM, într. 1317, pct. 216, 220), „margine a copcii, făcută în gheață” (AD, s. Manta), „parte de dinainte, încovoiată în sus, de la talpa saniei” (ALM, într. 1786, pct. 1, 2, 4; după DD I, p. 171). Sursa mai notează, după ALM h. 341, formele de plural ale cuvântului: *buđ*, *buz*, *buză*, *buză*, *buđă*, *buđă*, *buđuri*, *buzuri* (DD I, p. 171). Regionalismul rar întâlnit *a buză* vb. „a rotunji capătul unui trunchi (buștean), ca să alunece la vale” a fost notat în pct. 1 (s. Dibrova, reg. Transcarpatică) (DD I, p. 171).

TD. În *Textele dialectale* apelativul *buză* a fost notat în localitățile: Bairak (pct. 14), Ochiul-Alb (pct. 45), Bilicenii Vechi (pct. 71), Bumbăta (pct. 107), Cișmea (pct. 110), Novosiolovka (pct. 200), Suvorovo (pct. 212), Plavni (pct. 221), Moldovanovka (pct. 228), Gantiadi (pct. 230). În bună parte, cuvântul îl avem notat în texte folclorice înregistrate de la informatori: *Lelî-a drăculuî ma-îeșt, Niș nu beî, niș nu vorbeșt, Numa din bûdzî zimbêșt, Jar ieu cred cî mă îubêșt*. (TD I/1, p. 204, s. Bumbăta, pct. 107); [Badea] *Triî sk"icus"oări lî-ô apucât, În pâl'mi lî-ô frîacât, În bûdzî lî-ô suflât, La lelița n p"oâli lî-ô arujcât*. (TD I/2, p. 163; Gantiadi, pct. 230). Mai rar apare în texte relatate, cum ar fi cel

de la împăcăciune: ...*moșnăgu făci întrebărija la sócru, da cam či avéri îđ dăđ. – Hi, či sí-đ dăđ? Čđđa či sí cádi: un ǵđug sí ăđbđ timilđđđ őricári, zéstri putém, cđtivá lăđčeri, řólurđ sđnt, ba ođđăđđ, ba nú řđđu măđ či, řđ či avérđđ la đđnsa-đ tătđ – búzđli řđ ókđ, ásta-đ celđ măđ principăđ* (TD II/2, p. 45, s. Bairak, pct. 14).

Dintre derivate a fost notat *buziřele* adj.: *Fétđli-s frumuřăli, Dăcđ-s cam budzđ-budzđřăli* (TD I/1, p. 113; Ochiul-Alb, pct. 45).

DTG înregistrează în toponimia locală pe *buză* „margine de deal sau de vale” (de fapt, marginea unui obiect geografic): *Buza Găvanului*, versant abrupt al unui hârtop numit *Găvanul*, s. Tolocănești, raionul Soroca; *Buza Răpii*, mal de răpă în s. Frumușica, raionul Cahul (DTG, p. 32).

În lista numelor topice românești din Transnistria, prezentată de V. Raileanu, se regăsește s. *Buza*, localitate românească în fostul raion Crutăi din R.A.S.S. Moldovenească (Raileanu, p. 25; după A. Moraru. *Istoria românilor. Basarabia și Transnistria. 1812-1993*. Chișinău, 1995).

Dicționarul geografic al Basarabiei înregistrează s. *Buzovița* din jud. Hotin, așezat lângă pădurea *Buzoviței* și linia căii ferate Ocnița – Noua-Suliță (Arbore, p. 41), la origine, nume topic format de la un antroponim *Buză*.

Referințe bibliografice:

1. ARBORE, Zamfir. *Dicționarul geografic al Basarabiei*. Chișinău: MUSEUM. Fundația Culturală Română, 2001. 235 p.
2. BRÂNCUȘ, Grigore. *Vocabularul autohton al limbii române*. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1983. 197 p.
3. BRÂNCUȘ, Grigore. *Cercetări asupra fondului traco-dac al limbii române*. București: S.C. CAROTRADING'94S.R.L., 1995. 118 p.
4. CIORĂNESCU, Alexandru. *Dicționarul etimologic al limbii române*. București: SAECULUM I. O., 2002. 1055 p.
5. DERS – *Dicționarul elementelor românești din documentele slavo-române. 1374-1600*. București: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1981. 368 p.
6. DgS – Doina Cobeș, Laura Manea. *Dicționarul general de sinonime al limbii române*. Chișinău: GUNIVAS, 2013. 2112 p.
7. EREMIĂ, Anatol. *Județul Cahul. Dicționar enciclopedic*. Chișinău: Litera, 2016. 432 p.
8. EREMIĂ, Anatol, RĂILEANU, Viorica. *Localitățile Republicii Moldova*. Chișinău: „Tipografia Centrală”, 2008. 310 p.
9. GEORGIEV – Георгиев, Владимир. *Тракийският език*. София: Издание на Българската Академия на Науките, 1957. 102 p.
10. GRAUR, Alexandru. *Încercare asupra fondului principal lexical al limbii române*. București: Editura Academiei Republicii Populare Române, 1954. 221 p.

11. HASDEU, Bogdan Petriceicu-. *Cuvente den bătrîni. Limba română virbită între 1550-1600. Studiu paleografico-lingvistic*. Tomul I. București : Editura didactică și pedagogică, 1983. 610 p.
12. ILR – *Istoria limbii române*. Volumul II. București: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1969. 464 p.
13. MIHĂESCU, Haralambie. *La romanité dans le sud-est de l'Europe*. București: Editura Academiei Române, 1993. 600 p.
14. MIHĂILĂ, Gheorghe. *Contribuții la studiul cuvintelor de origine autohtonă în limba română*. București; Editura Academiei Române, 2010. 316 p.
15. PAPAHAĞI, Tache. *Dicționarul dialectului aromân. General și etimologic*. București: Editura Academiei Republicii Populare Române, 1963. 1264 p.
16. PHILIPPIDE, Alexandru. *Originea românilor. II. Ce spun limbile română și albaneză*. Iași: Tipografia „Viața românească” S.A., 1927. 829 p.
17. POPESCU-SIRETEANU, Ion. *Termeni păstorești în limba română*. Vol. I, Iași: Princeps Edit, 2005. 434 p.
18. PUȘCARIU, Sextil. *Limba română, vol. I: Privire generală*. București: MINERVA, 1976. 440 p.
19. RAILEANU, Viorica. *Toponimia Transnistriei: restabilirea fondului onimic românesc, componența lexicală, structura derivațională*. Chișinău: Î.S.F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2008. 168 p.
20. ROSETTI, Alexandru. *Istoria limbii române. De la origini până la începutul secolului al XVII-lea*. Ediție definitivă. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1986. 931 p.
21. RUSSU, Ion I. *Elemente autohtone în limba română. Substratul comun româno-albanez*. București: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1970. 269 p.
22. RUSSU, Ion I. *Etnogeneza românilor: fondul autohton traco-dacic și componenta latino-romanică*. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1981. 466 p.
23. SDE – *Scurt dicționar etimologic al limbii moldovenești*. Chișinău: Redacția principală a Enciclopediei Sovietice Moldovenești, 1978. 678 p.
24. VASMER – Фасмер, Макс. *Этимологический словарь русского языка*. Том I. Москва: «Прореч», 1986. 576 стр.

Surse:

- AD – *Arhiva dialectologică*
- ADCC – ОКДА *Общекарпатский диалектологический атлас*. Выпуск 1. *Atlas dialectologic carpatic comun*. Volumul 1. Chișinău: „ȘTIINȚA”, 1989. 196 p.
- ADCC – ОКДА *Общекарпатский диалектологический атлас*. Выпуск 2. *Atlas dialectologique des Carpathes*. 2ème volume. Москва: Институт славяноведения и балканистики РАН, 1994. 133 p.
- ADCC – ОКДА *Общекарпатский диалектологический атлас*. Выпуск 3. *Karpaski atlas dialektologiczny*. Tom 3. Warszawa: Res Publica Press Spółka, 1991. 184 p.
- ADCC – ОКДА *Общекарпатский диалектологический атлас*. Выпуск 4. *Загальнокарпатський діалектологічний атлас*. Выпуск 4. Львів: Інститут українознавства, 1993. 182 p.
- ADCC – ОКДА *Общекарпатский диалектологический атлас*. Выпуск 5. *Celokarpatský dialektologický atlas*. 5 zväzok. Bratislava: VEDA, VYDAVATEĽSTVO SAV, 1997. 226 p.

ADCC – ОКДА *Общекарпатский диалектологический атлас*. Выпуск 6. *Atlas dialectologique des Carpathes*. 6ème volume. Budapest: Editions TINTA, 2001. 214 p.

ALM I/1 – *Atlasul lingvistic moldovenesc*. Volumul I, partea 1-a. Fonetica. Chişinău: Cartea Moldovenească, 1968.

ALM I/2 – *Atlasul lingvistic moldovenesc*. Volumul I, partea a 2-a. Fonetica. Morfologia. Chişinău: Cartea Moldovenească, 1968.

ALM II/1 – *Atlasul lingvistic moldovenesc*. Volumul II, partea 1. Lexicul. Chişinău: Cartea Moldovenească, 1972.

ALM II/2 – *Atlasul lingvistic moldovenesc*. Volumul II, partea 2. Lexicul. Chişinău: Cartea moldovenească, 1973.

ALRR. Bas. II – *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Basarabia, Nordul Bucovinei, Transnistria*. Volumul II. Chişinău: „Tipografia Centrală”, 1998. 365 p.

ALRR. Bas. III – *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Basarabia, Nordul Bucovinei, Transnistria*. Volumul III. Chişinău: „Tipografia Centrală”, 2002. 351 p.

ALRR. Bas. IV – *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Basarabia, Nordul Bucovinei, Transnistria*. Volumul IV. Chişinău: „Tipografia Centrală”, 2003. 342 p.

DD – *Dicţionar dialectal*. Volumul I. Chişinău: „Ştiinţa”, 1985. 269 p.

DELM – *Dicţionar explicativ al limbii moldoveneşti*. Volumul I. Chişinău: Editura „Cartea moldovenească”, 1977. 847 p.

DEX – *Dicţionarul explicativ al limbii române*. Ediţia a II-a. Bucureşti: Univers enciclopedic, 1996. 1192 p.

DTG – Eremia, Anatol. *Dicţionar explicativ şi etimologic de termeni geografici*. Chişinău: Ştiinţa, 2006. 235 p.

Gr. rom. – *Graiuri româneşti din Basarabia, Transnistria, Nordul Bucovinei şi Nordul Maramureşului. Texte dialectale şi Glosar*. Bucureşti: „Bucureştii Noi”, 2000. 531 p.

MDA – *Mic dicţionar academic*. Vol. I, A-Me. Bucureşti : Editura Univers Enciclopedic, 2010. 1502 p.

TD I/1 – *Texte dialectale*. Volumul I, partea 1. Chişinău: Editura „ŞTIINŢA”, 1969. 243 p.

TD I/2 – *Texte dialectale*. Volumul I, partea 2. Chişinău: Editura „ŞTIINŢA”, 1971. 214 p.

TD II/1 – *Texte dialectale*. Volumul II, partea 1. Chişinău: Editura „ŞTIINŢA”, 1971. 303 p.

TD II/2 – *Texte dialectale*. Volumul II, partea 2. Chişinău: Editura „ŞTIINŢA”, 1981. 306 p.

TD III/1 – *Texte dialectale*. Volumul III, partea 1. Chişinău: Editura „ŞTIINŢA”, 1981. 251 p.

TD III/2 – *Texte dialectale*. Volumul III, partea 2. Chişinău: Editura „ŞTIINŢA”, 1987. 193 p.